

ELÄMÄÄNSÄ VÄSYNYT
Suisidaalimurha Limingassa vuonna 1787

Oulun yliopisto
Historiatieteet
Historia
Kandidaatintutkielma
25.1.2017
Lauri Moilanen

Sisällys

JOHDANTO.....	3
1. PAKOTIE VAIKEASTA ELÄMÄSTÄ	9
1.1 Ruotusotamies Limingasta	9
1.2 Kahdella kirveen iskulla päähän	11
1.3 Vapaaehtoinen tunnustus	12
2. MOTIIVINA KUOLEMA	15
2.1 Käsittämätön teko	16
2.2 Viaton uhri	19
2.3 Vapaaehtoisesti kuolemaan	21
LOPPULAUSE	23
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	25

JOHDANTO

Eräänä joulukuisena sunnuntaiaamuna Limingan pitäjässä vuonna 1787 tapahtui kahden ihmisen elämän päättymiseen johtanut tragedia, kun ruotusotamies Heikki Luntta surmasi kirveellä oman viisivuotiaan poikansa. Luntta antautui teon jälkeen vapaaehtoisesti vangittavaksi, tunnusti surman eikä piilotellut tekoa läheisiltään tai virkavallalta millään tavoin. Tapahtuneesta käytiin oikeutta kolme päivää teon jälkeen Limingan alioikeuden käräjillä. 12.–13.12.1787 pidetyn kärjäistunnon aikana kuultiin Luntan itsensä lisäksi lukuisia muita todistajia aina Luntan perheenjäsenistä ja naapureista Oulun piirilääkäriin. Rikoslain mukaisesti Luntta tuomittiin pahanteon kaaren neljänentoista pykälän, eli perheenjäsenen kohdistuneen henkirikoksen, mukaan kovennettuun kuolemantuomioon, mutta ennen tuomion vahvistamista päätös täytyi alistaa hovioikeudelle. Vaasan hovioikeus päätyi vahvistamaan alioikeuden langettaman kuolemantuomion 2.6.1788 käydyssä istunnossa kevään kestäneen tutkinnan jälkeen. Oikeuden lopullisen päätöksen seurauksena Heikki Luntta saatettiin Limingan Lumijoen Äijänseljällä sijainneelle mestauspaikalle 7. päivä heinäkuuta 1788. Kovennetun kuolemantuomion mukaisesti Luntalta katkaistiin ensin oikea käsi, sitten pää ja lopuksi ruuminosat naulattiin teelinpuihin varoitukseksi muille kansalaisille.¹ Heikki Luntta oli viimeinen Limingan Lumijoen mestauspaikalla ja viimeisiä Oulun läänissä mestattuja rikollisia.²

Rikos oli mieleenpainuva ja merkillinen: tapaus nousee esiin vajaa 100 vuotta tapahtuman jälkeen 4.4.1885 ilmestyneessä Oulun lehdessä, jossa *Muistitietoa*-otsikon alla muistellaan Oulun läänin vanhaa mestauspaikkaa:

Viimeinen mestattava oli ollut Luntta-vainajaksi kutsuttu mies, joka oli poikaansa hyönyt kirveellä, syytä kun hän oli äidiltä opitun ulkomuistin mukaan alati lukenut virren 411 ja 12 v. ”siell’ ilopaikas’ on hupa aika”, j.n.e Luntta oli siepannut kirveen ja sanonut pojalle: kun siellä on niin hupa aika, niin pääset kai sinne ja oli hyönyt päähän että poika kuoli.³

¹ Limingan alioikeuden kärjäpöytäkirja 12.12.–13.12.1787, Limingan lakikunnan lakimääräiset käräjät 1787–1787, Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan arkisto (OMA).

² Keränen 2003, 92–93.

³ Oulun lehti 4.4.1885, numero 27.

Mielenkiintoiseksi lehtijutun tekee se, että Limingan alioikeuden kärjäpöytäkirjassa todella on kirjattuna Luntan oma lausunto, jonka mukaan juuri ennen surmaa Kalle-poika oli lausunut ääneen: ”Miten hauska taivaassa onkaan olla, kun en ole kenellekään aiheuttanut mielipahaa.”⁴ Oulun lehdessä sata vuotta myöhemmin esitetty tarina on siten elänyt ihmisten mielissä legendanomaisena kertomuksena. Pojan väitetty lausahdus ei jää tutkielmassani ainoastaan kiinnostavaksi sivuseikaksi, vaan sillä on osansa tärkeimmän tutkimuskysymyksen ratkaisussa.

Oikeudessa kuultujen todistajainlausuntojen mukaan Luntta oli rakastanut kuuliaista poikaansa, ollut tekohetkellä selvin päin sekä ollut Limingan papiston ja Oulun lääkärin suorittaman mielentilatutkimuksen mukaan täysissä järjissään.⁵ Pöytäkirjojen mukaan Luntta selitti tekoaan sillä, että hän oli väsynyt renttumaiseen elämäntapaansa ja kuulemaan muiden alituisia moitteita aiemmin tekemistään virheistä.⁶ Jo nämä muutamat huomiot tapauksen erityispiirteistä herättävät kysymyksiä: Miksi surmata oma poika, jos mies kerran itse oli väsynyt omaan elämäänsä? Miksei hän puolustellut tai peitellety tekoaan? Miksei Luntta yksinkertaisesti tappanut itseään? Asiaan syvemmin perehtymättä Luntan rikos voitaisiin kuitata mielenhäiriön aiheuttamana yksittäisenä tragediana, mutta tarkasteltaessa sitä laajemmassa rikoshistoriallisessa kontekstissa se asettuu mielenkiintoiseen joukkoon. Rikosta on nimittäin syytä epäillä suisidaalimurhaksi. Suisidaalimurha on 1600–1700-luvuilla Pohjois-Euroopassa yleistynyt rikostyyppi, jossa itsetuhoinen henkilö tekee henkirikoksen tavoitteenaan tulla tuomituksi kuolemaan.⁷ Tutkielmani pääkysymys koskeekin Heikki Luntan motiivia. Oliko Luntan raan lapsensurman takana kenties hetkellinen hulluus vai suunnitelmallinen ja kylmäverinen päätös käyttää omaa lastaan sijaisuhrina, jotta mies pääsisi mestaajan kirveen kautta pois vaikeasta ja toivottomasta elämästään?

⁴ Limingan alioikeuden kärjäpöytäkirja 12.12–13.12.1787, Limingan lakikunnan lakimääräiset käräjät 1787–1787, Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan arkisto (OMA). ”Hwad glädje i himmelen är, så at han ej förorsakat minsta förargelse”.

⁵ Pöytäkirjat hovioikeuden istunnoista koskien Henric Luntan rikosta, Vaasan hovioikeus, alistettujen asiain päätöstaltiot v. 1788 (KA, mf. ES4472), Oulun lääni asia nro 15. ”at Lunta då varit nykter och wid full sansning.”

⁶ Pöytäkirjat hovioikeuden istunnoista koskien Henric Luntan rikosta, Vaasan hovioikeus, alistettujen asiain päätöstaltiot v. 1788 (KA, mf. ES4472), Oulun lääni asia nro 15. ”i anseende till hans liderlige lefnad och för att såmedelst kunna undgå de förebräelsen han ständigt hört af andra för det han lidit straff för tjufnad”.

⁷ Jansson 1998, Koskivirta 2001, Krogh 2011.

Ruotsalainen historiantutkija Arne Jansson on tutkinut Tukholmassa 1600–1700-lukujen aikana tehtyjä henkirikoksia ja itsemurhia teoksessaan *From Swords to Sorrow – Homicide and Suicide in Early Modern Stockholm*. Janssonin tutkimus osoittaa, että 1600–1700-lukujen vaihteessa Tukholmassa merkittävä osuus henkirikoksista oli suisidaalimurhia.⁸ Tanskalaisia suisidaalimurhia tutkinut historiantutkija Tyge Krogh on löytänyt neljä tyypillistä piirrettä, jotka ovat yleisiä suisidaalimurhatapauksissa. Kroghin lista on tutkimukseni kannalta tärkein yksittäinen teoreettinen näkökulma, jonka avulla tulkitseen Heikki Luntan tapausta.

1. *Murhaaja ilmoittaa motiivikseen halun tulla mestatuksi tai ei selitä tekoaan lainkaan.*
2. *Murhaajalla ei ole syytä vahingoittaa uhriaan. Tämä on selkeintä silloin, kun uhri on lapsi.*
3. *Murhaaja antautuu vapaaehtoisesti tai ei yritä peitellä tekoaan.*
4. *Oikeus pitää tekoa suisidaalimurhana (esimerkiksi tuomitsee teon suisidaalimurhaajia koskevan lainsäädännön mukaan).⁹*

Suomessa suisidaalimurhia koskevaa tutkimusta on vähänlaisesti eikä Suomessa ole tehty yhtään laajempaa tutkimusta suomalaisista suisidaalimurhaajista. Suomalaiseen rikoshistoriaan perehtynyt historiantutkija Anu Koskivirta on kuitenkin tuottanut tärkeää tutkimuskirjallisuutta tutkielmani kannalta. Koskivirran väitöskirja *Sisäinen vihollinen – Henkirikos ja kontrolli Pohjois-Savossa ja Karjalassa Ruotsin vallan ajan viimeisinä vuosikymmeninä* sisältää tutkielmani kannalta tärkeää rikos- ja oikeushistoriallista tietoa sekä kattavan kappaleen suisidaalimurhatapausten tyypillisistä piirteistä.¹⁰ Yleisesti ottaen suomalaisessa tutkimuksissa löytyy yksittäisiä mainintoja suisidaalimurhista sieltä täältä, mutta systemaattisempaa ja laajempaa tutkimusta ei ole tehty, toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa, Saksassa ja Tanskassa.¹¹

Tutkimukseni on paitsi sosiaali- ja oikeushistoriallinen myös henkilöhistoriallinen. Käyttämäni metodi on mikrohistoriallinen; pyrin sisällöllisen ja laadullisen analyysin avulla löytämään tapauksesta yksityiskohtia, jotka liittyvät suurempiin asiakokonaisuuksiin ja ilmiöihin.¹² Tutkimukseni päälähde on Luntan tapausta koskeva Vaasan hovioikeuden päätöstaltio vuo-

⁸ Jansson 2004, 81–85.

⁹ Krogh 2011, 16.

¹⁰ Koskivirta 2001, 309.

¹¹ Jansson 2004, 82.

¹² Elomaa 2001, Peltonen 2006, 27–30.

delta 1788, jonka valitsin päälähteekseni ensisijaisesti työekonomisista syistä, sillä hovioikeuden pöytäkirjan käsiala on aloittelevalle tulkitsijalle helpommin luettavissa kuin Limingan alioikeuden pöytäkirjan käsiala. Hovioikeuden päätöstaltio sisältää tarkan kuvauksen tapahtumakulusta, tiivistää tärkeimmät todistajainlausunnot sekä kertoo oikeuden tutkimusmenetelmät ja tuomion sekä tuomion perustelut.¹³ Tarkentavia lisätietoja olen saanut Limingan alioikeuden pöytäkirjasta. Heikki Luntan elämänvaiheista olen saanut tietoa rippikirjoista, joita olen selailut digitaaliarkistosta. Lähdetyössäni olen saanut myös runsaasti apua aiheen alun perin minulle vinkanneelta tietokirjailija Mikko Moilaselta¹⁴, joka on viime vuosina tutkinut Oulun ja Pohjanmaan läänin pyöveleitä. Moilanen on pyöveleiden ohella perehtynyt myös tuomittujen vaiheisiin, joten Luntan tapaus on hänelle tuttu.

Lähdekritiikistä näkökulmasta oikeuden pöytäkirjoihin liittyy muutamia huomioitavia seikkoja. Ensinnäkin on tunnustettava, että tutkimusta aloittaessani vanhojen käsialojen ja vanhan ruotsin kielen lukeminen eivät olleet lainkaan ennalta tuttua. Tulkinnessa ja käänöksissä olen saanut kuitenkin apua kokeneilta 1700-luvun asiakirjojen lukijoilta Matti Enbuskelta sekä Ritva Kylliltä, joten tutkimus välttynee tulkinnallisilta ongelmilta. Satunnaisia virheitä asiakirjan tekstien kirjoitusasussa voinee silti löytyä. Kääntämistyössä olen käyttänyt nykysanakirjojen lisäksi vuodelta 1899 peräisin olevaa ruotsalais-suomalaista sanakirjaa. Toiseksi oikeuden pöytäkirjat ovat toisen käden lähteitä, joten ne antavat vain välillisen kuvan tapahtuneesta.¹⁵ Todistajainlausunnot kirjattiin oikeusistunnoissa kiireessä, tiivistettynä ja rahvaan ollessa kyseessä käännettiin suomesta ruotsiksi,¹⁶ jolloin todistajanlausunto ei välttämättä välittynyt pöytäkirjaan oikein. Niinpä on syytä pohtia tarkkaan, mikäli jokin sanamuoto tai tulkinta vaikuttaa kokonaisuuteen sopimattomalta – tai kenties tutkijan subjektiivisuuden ajamana liiankin sopivalta – sillä virheelliset tulkinnat pöytäkirjan kirjoittajien toimesta ovat mahdollisia. Tässä tapauksessa en koe aiheelliseksi epäillä sitä oikeuden pöytäkirjoihin liittyvää ongelmaa, että virkamies olisi käännetty tapausta tiedostamatta tai tiedostaen hallinnon eduksi, johon

¹³ Koskivirta 2001, 20.

¹⁴ Tietokirjailija Mikko Moilanen selvittelee parhaillaan Suomen pyövelilaitosta 1600-1800-luvuilla. Tähän kuuluvat lääninpyöveleiden henkilöhistoria, kuolemanrangaistukseen johtaneet rikostapaukset ja mestauspaikkojen kartoitus. Moilanen on myös julkaissut useita suku- ja paikallishistoriallisia teoksia; esimerkiksi *Kaskimailta kansaksi – Kainuun Moilasat 1600–1800-luvulla* (1994) ja *Toisin silloin touko kasvoi – Puolangan kylä vuosina 1600–1920* (2013)

¹⁵ Koskivirta 2001, 20.

¹⁶ Peltonen 2006, 29.

voi törmätä esimerkiksi yksityishenkilön ja hallinnon välisissä kiistoissa.¹⁷ Nämä seikat huomioon ottaen tutkimukseni kannalta totean, että 1700-luvun oikeuden pöytäkirjat ovat luotettavia lähteitä, kun halutaan selvittää mitä, missä ja milloin jotakin tapahtui, kunhan lähde alistetaan järkevälle lähdekritiikille.

Etenen tutkimuksessani yksityisestä yleiseen, ja sillä tavoin pyrin luomaan olennaisille yksityiskohdille teoreettisen ja historiallisen kontekstin.¹⁸ Tutkimukseni rajautuu ajallisesti ja aiheellisesti niin, että keskityn tutkimuksessani surmapäivän 9.12.1787 ja Heikki Luntan kuolinpäivän 7.7.1788 välisen ajan tapahtumiin, mutta otan huomioon myös vaiheita Luntan aiemmasta elämästä hänen syntymävuodesta 1751 lähtien. Ensimmäisessä pääluvussa esittelen Heikki Luntan henkilöhistorian niiltä osin, mitä olen saanut selville rippikirjoista sekä kerron murhapäivän tapahtumakulun ja oikeudenkäyntiprosessin aina mestaukseen saakka siten, miten se oikeuden pöytäkirjoista välittyi. Toisessa pääluvussa vertaan Luntan tapausta Kroghin neljän kohdan listaan suisidaalimurhatapausten tyypillisistä piirteistä. Historiallista kontekstia pyrin rakentamaan lukujen sisällä tarvittavalla syvyydellä.

Tutkimuskysymykseni suhteen tiedostan sitä ympäröivän ongelmallisuuden: Ehdottomaan varmuuteen ja eksaktiin lopputulokseen tämänkaltaisessa tutkimuksessa ei voi päästä, sillä oikeuden pöytäkirjat ovat kaikessa laajuudessaankin riittämättömiä lähteitä, jotta voitaisiin todella ymmärtää Heikki Luntan mielen kiemuroita ja tulkita hänen motiivejaan.¹⁹ Tässä tapauksessa voin vain tarkastella ja pohtia kysymystäni niiden todisteiden valossa, joita tutkimusmetodini avulla onnistun löytämään. Näin on mahdollista päätyä johtopäätökseen, joka on todennäköisin. Johdannon alussa muotoilemassani tutkimuskysymyksessä kysyn, oliko Luntta rikosta tehdessään hetkellisen hulluuden pauloissa. En tässä tutkimuksessa kuitenkaan keskity hulluuteen mielenterveyden näkökulmasta. Jyväskylän yliopiston akatemiantutkija Jari Eilola totesi minulle lähettämässään sähköpostissa ”minusta meidän täytyy historianantutkijoina hyväksyä se, että pääsemme käsiksi vain siihen, miten aikalaiset hulluuden (tai terveyspuoleisuuden) ymmärsivät.”²⁰ Niinpä keskitynkin tässä tutkimuksessa tarkastelemaan Luntan mielentilaa vain oikeuden tarpeiden näkökulmasta, sillä olisi vaarana ajautua anakronismiin, jos yrittäisin pohtia Luntan mielentilaa nykyisen psykiatrisen tiedon varassa.

¹⁷ Saarenheimo 1994 151–167.

¹⁸ Elomaa 2001, Peltonen 2006, 6.

¹⁹ Koskivirta 2001, 20.

²⁰ Jari Eilola, henkilökohtainen sähköposti, tiistai 20.9.2016.

Suisidaalimurha on ilmiönä sikäli tärkeä, että se vaikutti Länsi- ja Pohjois-Euroopassa kuolemantuomioiden vähenemiseen, kun huomattiin, että osalle ihmisistä kuolemantuomio on rangaistuksen sijaan pelastus.²¹ Tämän tutkimuksen suurin arvo on siinä, että se herättelee kysymyksiä ja luo pohjaa jatkotutkimukselle suomalaisista suisidaalimurhista. Suisidaalimurha myös muistuttaa monella tapaa nykyisin tunnettuja ongelmia, kuten koulu- ja perhesurmia. Kaikkia näitä vaikuttaisi yhdistävän se, että yhteiskunnan sosiaaliset normit ja rakenteet pakottavat osan ihmisistä ääritekoihin, jotta he pääsisivät pois yhteiskunnasta keinolla millä hyvänsä.

²¹ Koskivirta 2001, 309.

1 PAKOTIE KÄRSIMYKSEKSI KÄÄNTYNEESTÄ ELÄMÄSTÄ

1.1 Ruotusotamies Limingasta

Heikki Antinpoika syntyi vuonna 1751. Heikin isä Antti Rask oli sotilas ja hänen äitinsä oli nimeltään Anna Ollintytär. Pojan lapsuus jäi lyhyeksi, sillä hänen isänsä kuoli Heikin ollessa alle kymmenvuotias. Tästä kertoo se, että vuodet 1755–1766 käsittävässä Siikajoen seurakunnan rippikirjassa Anna Ollintytär on merkitty vuonna 1761 Anders Raskin leskeksi,²² ja Heikki löytyy kylän palkollisten luettelosta nimityksellä poikanen ”gås”.²³ Heikki joutui poikkeamaan nuoruusiässään kaidalta polulta, sillä seuraavassa vuodet 1767–1778 käsittävässä rippikirjassa Heikin kohdalta löytyy huomautus ”inbrot stöld” eli murtovarkaus, joka on tapahtunut vuosien 1771–72 aikana.²⁴ Heikki viittasi lapsensa surmaa koskevilla käräjillä viheliäiseen lapsuuteensa ja nuoruusaikoihinsa, jolloin ruokaa ja tarvikkeita piti varastaa varojen puutteesta johtuen.²⁵

Heikki muutti kotikylästään Siikajoelta Raaheen 23-vuotiaana vuonna 1774. Raahen seurakunnan rippikirjasta nuori mies löytyy rengin tittelillä, mutta kauan Heikki ei uudella kylällä viihtynyt. Merkintä poismuutosta on rustattu jo samalle vuodelle.²⁶ Jotain Raahesta kuitenkin tarttui mukaan, sillä seuraavana vuonna Heikki löytyy merkittynä kotikylänsä Siikajoen seurakunnan rippikirjaan perheellisenä miehenä. Hän oli avioitunut Liisa Leppäluodon kanssa loppuvuodesta 1774²⁷, ja he saivat esikoistyttärensä Marian vuonna 1775²⁸. Heikin liikkuva elämä ei tähän kuitenkaan loppunut, sillä nuori perhe muutti vuonna 1777 Pyhäjoelle, jossa he viettivät seuraavat kolme vuotta; siellä syntyivät pojat Antti ja Heikki vuosina 1777 ja 1780.²⁹ Uusi alkava vuosikymmen 1780 tarkoitti perheelle aloilleen asettumisen aikaa. 29-

²² Siikajoen seurakunnan rippikirjat 1755–1766. Siikajoen seurakunnan arkisto. IAA:5. (OMA) s. 127.

²³ Siikajoen seurakunnan rippikirjat 1755–1766. Siikajoen seurakunnan arkisto. IAA:5. (OMA) s. 20.

²⁴ Siikajoen seurakunnan rippikirjat 1767–1778. Siikajoen seurakunnan arkisto. IAA:6. (OMA) s. 124.

²⁵ Limingan alioikeuden käräjapöytäkirja 19.11.1787, Limingan lakikunnan lakimääräiset käräjät 1787–1787, Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan arkisto (OMA).

²⁶ Raahen seurakunnan rippikirjat 1773-1778, 1779-1784. Raahen seurakunnan arkisto. (OMA) s. 51

²⁷ Raahen seurakunnan vihittyjen luettelo 1690-1781, Henrik ja Lisa 20.11.1774.

²⁸ Siikajoen seurakunnan rippikirjat 1767-1778. Siikajoen seurakunnan arkisto. IAA:6. (OMA) s. 139

²⁹ Pyhäjoen seurakunnan rippikirjat 1775-1788. Siikajoen seurakunnan arkisto. (OMA) s. 153

vuotias Heikki Antinpoika muutti perheineen Liminkaan vuonna 1780, ja Heikistä tuli tuolloin Ketunmaan Kennilän Lunta-nimisen sotilastorpan uusi asukas.³⁰ Poika seurasi isänsä jalanjälkiä sotilasammattiin. Ruotusotamiesjärjestelmän³¹ mukaisesti Heikki ryhtyi käyttämään sukunimensä uuden virkatorppansa nimeä, jolloin hänestä tuli Heikki Luntta. Limingassa Luntan ruokakunta kasvoi, kun vuonna 1782 syntyi poika Kalle ja vuosina 1785 ja 1786 tyttäret Riitta ja Liisa.³²

Ruotusotilaan elintaso ja tulot olivat tuon ajan yhteiskunnassa varsin hyvät. Ruotusotamiehiä koskevan asetuksen mukaisesti ruotu, johon kuului tavallisesti kolme tilaa, järjesti ylläpidettävälle sotamiehelle asuintalon, jonka oli oltava kooltaan 9x9 kyynärää eli noin 28 neliötä. Asetus määräsi lisäksi, että pihapiiriin oli kustannettava 6x6 kyynärän kokoinen aitta, navetta sekä rehusuoja. Sopimukseen kuuluivat myös tietty ala viljelyksiä ja kaalimaa. Sotilaan palkkaan kuului pestautumisvaiheessa saatavia etuuksia, kuten yksi lehmä, kuusi hopeataaleria ja tynnyrillinen viljaa. Sotamies sai myös vuosipalkkaa. Vastineeksi ruotusotilas teki tietyn määrän töitä ruodulleen sekä ylläpiti torppaansa ja viljelyksiä sekä osallistui luonnollisesti sotilasharjoituksiin ja tarvittaessa palvelusretkiin. Mikäli oletetaan, että Luntan sotilastorppa oli näiden valtakunnallisten asetusten mukainen, perheen talous oli aikaan nähden ihan hyvissä kantimissa.³³ Taloudelliset vaikeudet kuitenkin alkoivat syystä tai toisesta vaivata Luntan perhettä 1780-luvun jälkipuoliskolla, sillä vuonna 1787 Luntta syyllistyi kalavarkauteen eikä kyennyt maksamaan siitä annettuja sakkoja, vaan kärsi korvaukseksi kivuliaan raipparangaistuksen.³⁴

1780-luvulla elämä näytti Luntan perheelle nurjan puolensa, sillä kuolema vieraili torpassa useampaan otteeseen. Vanhimmat pojat Antti ja Heikki sekä tytär Riitta kuolivat vuosien 1781–1787 aikana.³⁵ Erityisen kova pala perheelle lienee ollut vanhimman pojan Antin kuolema, sillä poika kuoli kahdeksanvuotiaana niin ikään huhtikuussa 1785.³⁶ Tuona talvena Limingan kylässä kuoli kymmeniä lapsia kivuliaaseen ja vastustamattomaan isorokkoon

³⁰ Keränen 2003, 86.

³¹ Niemelä 1990, 46.

³² Limingan seurakunnan rippikirjat 1781–1788. Limingan seurakunnan arkisto. IAa:8. (OMA), 156.

³³ Niemelä 1990, 95–137.

³⁴ Limingan alioikeuden käräjäpöytäkirja 19.11.1787, Limingan lakikunnan lakimääräiset käräjät 1787–1787, Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan arkisto (OMA).

³⁵ Heikki ja Riitta kuolivat yksivuotiaina, Heikki vuonna 1781 ja Riitta vuonna 1785. Limingan seurakunnan rippikirjat 1781–1788. Limingan seurakunnan arkisto. IAa:8. (OMA), 154.

³⁶ Limingan seurakunnan rippikirjat 1781–1788. Limingan seurakunnan arkisto. IAa:8. (OMA), s. 156.

”smittkroppon”, kuten seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelo osoittaa.³⁷ Ennen Heikki Luntan perheen kannalta kohtalokasta päivää 9.12.1787 kuudesta lapsesta elossa olivat kaksitoistavuotias Maria, viisivuotias Kalle ja yksivuotias Liisa.

Heikki Luntan elämän viimeiset vuodet vaikuttavat olleen varsin kovia, sillä lasten menetysten lisäksi Luntta astui jälleen rikolliselle tielle. Kolmisen viikkoa ennen Kalle-pojan surmaa käytiin Limingan syyskäräjillä oikeutta Luntan tekemän pienen näpistyksen vuoksi. Luntan epäiltiin varastaneen syyskesän aikana Juho Ahmalalta kalaa, minkä hän käräjien kuulustelussa myönsikin. Samaisessa istunnossa nostettiin esille, että Lunttaa oli aiemminkin elämässään rangaistu murtovarkaudesta Siikajoella, mikä oli raskauttava tekijä uudessa näpistystapauksessa. Luntta tuomittiin lopulta varkaudesta. Rikoksenuusijana häntä rangaistiin kovemmalla kädellä: varojen puutteesta johtuen Luntta ei kyennyt maksamaan hänelle määrättyjä korvauksia, joten mies tuomittiin sovittamaan rikoksensa kuuden raippaparin rangaistuksella, joissa kullakin parilla lyötiin kolme kertaa. Lisäksi hänet tuomittiin julkiseen kirkkorangaistukseen kahtena pyhänä.³⁸ Muitakin rikkeitä Luntta oli aiempina vuosina ilmeisesti tehnyt, sillä myöhemmin Kalle-pojan surmaa koskevassa käräjäistunnossa miehen sotilaskomppanian edustaja antoi lausunnon, jonka mukaan Luntta oli kärsinyt muun muassa raipparangaistuksia palvelusaikanaan tehdyistä rikkomuksista.³⁹ Luntta alistui käräjäoikeuden päätöksiin kalavarkausjutussa ja kärsi oikeuden määräämät rangaistukset.⁴⁰

1.2 Kahdella kirveen iskulla päähän

Kolmisen viikkoa varkaudesta kärsityn kivuliaan raipparangaistuksen jälkeen Luntan torpassa sunnuntaiamu alkoi kuin mikä tahansa toinenkin pyhäamu arkiaskareilla. 9.12.1787 Luntan vaimo Liisa oli ulkona lypsämässä lehmiä, kun torpassa viisivuotias Kalle-poika istui isänsä vieressä ja tytär Maria oli ryhtymässä tulien tekoon. Poika oli istuskellut penkillä isän tuolin vieressä ja lausahdellut: ”Miten hyvä onkaan taivaassa olla, kun en ole kenellekään aiheuttanut

³⁷ Limingan seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelo 1747–1804 (IF:1).

³⁸ Limingan alioikeuden käräjäpöytäkirja 19.11.1787, Limingan lakikunnan lakimääräiset käräjät 1787–1787, Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan arkisto (OMA).

³⁹ Pöytäkirjat hovioikeuden istunnoista koskien Henric Luntan rikosta, Vaasan hovioikeus, alistettujen asiain päätöstaltiot v. 1788 (KA, mf. ES4472), Oulun lääni asia nro 15.

⁴⁰ Limingan alioikeuden käräjäpöytäkirja 19.11.1787, Limingan lakikunnan lakimääräiset käräjät 1787–1787, Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan arkisto (OMA).

mielipahaa.⁴¹ Tällöin Luntta oli ottanut käteensä tuolin alle siirtämänsä kirveen ja lyönyt sillä poikaansa hamarapuolella päähän, jolloin poika oli valahtanut välittömästi lattialle. Poika oli liikuttanut vielä jalkaansa, minkä huomattuaan Luntta oli lyönyt poikaansa vielä toisen kerran päähän lopettaen tämän elämän. Pojan maatessa kuolleena lattialla Luntta pyysi tytärtään kertomaan vaimolleen teosta ja sitten juoksemaan lähimpään naapuriin hakemaan väkeä paikalle.⁴² Paikalle tuli nopeasti miesväkeä lähinaapureista, ja he vangitsivat Luntan. Luntta ei tehnyt vastarintaa vaan antoi sitoa itsensä ja viedä tyrmään odottamaan oikeudenkäyntiä.⁴³

1.3 Vapaaehtoinen tunnustus

Kyläyhteisöä järkyttäneestä rikoksesta käytiin oikeutta Limingan käräjillä kolme päivää tapahtuneen jälkeen. 12.–13.12.1787 pidetyn oikeudenkäynnin aikana kuultiin lukuisia todistajia ja Heikki Lunttaa itseään. Lisäksi Oulun piirilääkäri Christian Herman Carger toimitti käräjävälle lääkärinlausunnon Kalle-pojan kuolemaan johtaneista vammoista.⁴⁴

Vuonna 1787 Ruotsin valtakunnan oikeussaleissa elettiin vuoden 1734 lakina tunnetun rikoslain puitteissa. Luntan henkirikos oli siinä mielessä oikeuden kannalta selkeä, että siinä uhrina oli alle 12-vuotias puolustuskyvytön lapsi, mikä merkitsi lain (MB XII:2) mukaan sitä, että rikos oli murha, josta rangaistiin aina kuolemalla. Luntta kuitenkin tuomittiin perheenjäsenen kohdistuvan henkirikoksen mukaan, joten rikos kuului pahanteon kaaren neljännen-toista luvun ensimmäisen pykälän alle.⁴⁵ Siinä määrättiin, että jos isä surmasi lapsensa, oli häneltä lyötävä irti oikea käsi ja pää, jonka jälkeen ruumiinosat tuli teilata eli naulata tein-puihin.⁴⁶ Oikean käden irti lyöminen oli symbolinen ele, jolla korostettiin rikoksen vakavuutta.⁴⁷ Ennen tuomion lausumista käräjäoikeuden oli kuitenkin kuultava Lunttaa sekä to-

⁴¹ Limingan alioikeuden käräjäpöytäkirja 12.12–13.12.1787, Limingan lakikunnan lakimääräiset käräjät 1787–1787, Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan arkisto (OMA).

⁴² Pöytäkirjat hovioikeuden istunnoista koskien Henric Luntan rikosta, Vaasan hovioikeus, alistettujen asiain päätöstaltiot v. 1788 (KA, mf. ES4472), Oulun lääni asia nro 15.

⁴³ Luntta oli vangittuna todennäköisesti Linnansaaren vankityrmässä. Limingan alioikeuden käräjäpöytäkirja 12.12.–13.12.1787, Limingan lakikunnan lakimääräiset käräjät 1787–1787, Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan arkisto (OMA).

⁴⁴ Pöytäkirjat hovioikeuden istunnoista koskien Henric Luntan rikosta, Vaasan hovioikeus, alistettujen asiain päätöstaltiot v. 1788 (KA, mf. ES4472), Oulun lääni asia nro 15.

⁴⁵ Koskivirta 2001, 52–55.

⁴⁶ Vuoden 1734 laki. Koskivirta 2001, 55.

⁴⁷ Koskivirta 2001, 52–55.

distajia. Teoriassa kuolemantuomion langettamiseen riitti vähintään kahden silminnäkijän todistus, mutta käytännössä oikeus tarvitsi myös Luntan oman tunnustuksen. Kuolemantuomioita ei pantu Ruotsin valtakunnassa toimeen, ellei syytetty tunnustanut tekoaan.⁴⁸ Heikki Luntta oli käräjäoikeuden edessä yhteistyöhaluinen ja antoi tarkan kuvauksen sunnuntaiaamun tapahtumista. Näin hän tuli samalla tehneeksi täyden tunnustuksen, jonka silminnäkijät vahvistivat. Niinpä käräjäoikeus tuomitsi Heikki Luntan lainmukaiseen rangaistukseen.⁴⁹ Lain mukaan kaikki alioikeuksien langettamat kuolemantuomiot täytyi kuitenkin ennen toimeenpanoa alistaa tarkastettavaksi hovioikeudelle. Niinpä Heikki Luntta vangittiin odottamaan Vaasan hovioikeuden päätöstä.

Vaasan hovioikeus käsitteli tapausta kevään 1788 aikana. Juttua koskevassa hovioikeuden päätöstaltiossa tiivistetään tapaus selkeästi heti asiakirjan alussa:

Af stadgat upsåt mördat sin på femte åred gamla son Carl Henricsson, för hvilket brott, derom Henric Lunta medelst eget widgående och wittnens intygan wara fullleligen förwunnen, härads rätten jemlikt XIV:cap:1:§: mistgärnings balcken dömdt honom att mista böger hand, balsbuggas och steglas.

Tarkoituksella murhasi viisi vuotta vanhan poikansa Kalle Henrikinpojan, mistä [törkeästä] rikoksesta, johon Heikki Luntta oman tunnustuksensa ja silminnäkijöiden todistusten mukaan on täysin syylliseksi todistettu, käräjäoikeus tuomitsee pabanteon kaaren neljännentoista luvun ensimmäisen kohdan mukaan hänet menettämään oikean kätensä, mestattavaksi ja teilattavaksi.⁵⁰

Lainauksessa on tärkeää kiinnittää huomiota muutamiin sanamuotoihin, jotka paljastavat hovioikeuden ajatuksia tuomion suhteen. Ensinnäkin ”af stadgat upsåt” tarkoittaa sitä, että hovioikeus näki Luntan tehneen tekonsa vakaan aikomuksen pohjalta. Näin ollen hovioikeus tulkitsi, että rikos tehtiin vahingoittamisen tarkoituksella, mikä puolestaan teki rikoksesta lain silmissä erityisen vakavan.⁵¹ Myöhemmin hovioikeuden päätöstaltiossa käytetään rikoksesta

⁴⁸ Koskivirta 2001, 123.

⁴⁹ Limingan alioikeuden käräjäpöytäkirja 19.11.1787, Limingan lakikunnan lakimääräiset käräjät 1787–1787, Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan arkisto (OMA).

⁵⁰ Pöytäkirjat hovioikeuden istunnoista koskien Henric Luntan rikosta, Vaasan hovioikeus, alistettujen asiain päätöstaltiot v. 1788 (KA, mf. ES4472), Oulun lääni asia nro 15.

⁵¹ Koskivirta 2001, 48–54.

myös muotoa ”grofwa brott”, joka merkitsee sitä, että hovioikeus näki rikoksen kuuluvan törkeimpiin henkirikoksiin eli niin sanottuihin ”raskaisiin henkeä koskeviin asioihin”, joista rangaistiin poikkeuksetta kuolemalla.⁵² Toiseksi pöytäkirjalainauksesta selviää, että käräjäoikeus sai Luntalta tunnustuksen, jonka silminnäkijät myös vahvistivat. Tuossa lainauksessa hovioikeus siis osoittaa hyväksyvänsä käräjäoikeuden näkemyksen Luntan rikoksen laadusta ja siitä, millainen rangaistus siitä oli langetettava. Kuolemantuomion olisi estänyt ainoastaan se, että Luntta olisi ollut tekohetkellä mielenvikainen.⁵³ Ratkaisuksi tähän Vaasan hovioikeus sai kevään 1788 aikana Limingan papistolta ja piirilääkäri Cargerilta kirjallisesti toimitetun lausunnon, jonka mukaan Luntta oli tekonsa aikana täydessä ymmärryksessä eli lain mukaan syyntakeellinen.⁵⁴ Näiden seikkojen valossa Vaasan hovioikeus vahvisti Limingan käräjäoikeuden tuomion.⁵⁵ Luntta mestattiin 7. heinäkuuta 1788, puoli vuotta surmapäivän jälkeen.

⁵² Koskivirta 2001, 48.

⁵³ Koskivirta 2001, 58.

⁵⁴ Pöytäkirjat hovioikeuden istunnoista koskien Henric Luntan rikosta, Vaasan hovioikeus, alistettujen asiain päätöstaltiot v. 1788 (KA, mf. ES4472), Oulun lääni asia nro 15. “Honom wara fülleligen förwunnen at hafwa wid redigt förstånd.” Tiedustelin Jyväskylän yliopiston tutkija Jari Eilolalta, millainen kyseinen mielentilatutkimus on mahtanut olla, mutta asiaa on tutkittu hyvin vähän.

⁵⁵ Pöytäkirjat hovioikeuden istunnoista koskien Henric Luntan rikosta, Vaasan hovioikeus, alistettujen asiain päätöstaltiot v. 1788 (KA, mf. ES4472), Oulun lääni asia nro 15.

2 MOTIIVINA KUOLEMA

Heikki Luntan rikos oli oikeuden näkökulmasta selkeä. Todisteet ja todistajainlausunnot puhuivat puolestaan eikä kuolemantuomiolle ollut oikeudellista vaihtoehtoa, sillä murha täytyi sovittaa kuoleamalla.⁵⁶ Tapaus kuitenkin herättää kysymyksiä. Luntan oikeuden edessä antama selitys, eli kyläläisten puheisiin kyllästyminen ja niistä eroon pääseminen, tuntuu merkilliseltä syyllä murhata oma viaton poika. Selitys löytynee 1600–1700-luvuilla Pohjois-Euroopassa yleistyneestä rikostyypistä eli suisidaalimurhasta. Tässä rikostyypissä tekijä surmaa viattoman sivullisen yksinomaan tarkoituksenaan saada teosta kuolemantuomio.

Ruotsin valtakunnassa yleisimmät henkirikokset olivat 1700-luvulla tappoja, jotka tehtiin usein spontaanisti riidan seurauksena ja alkoholin vaikutuksen alaisena. Suunnitelmallisia murhia tehtiin modernin ajan alussa vain harvoin, toisin kuin teollisena aikana. Seuraavaksi yleisimpiä henkirikoksia olivat itsemurhat ja vastasyntyneiden tahalliset ja tahattomat tapot.⁵⁷ 1600-luvun lopulta lähtien Ruotsin oikeussaleissa jouduttiin käsittelemään yhä useammin tapauksia, joissa murhaajan motiivi oli saada itselleen kuolemantuomio eli tehdä eräänlainen välillinen itsemurha. Vuosina 1680–1720 Tukholman oikeussaleissa käsiteltiin näitä suisidaalimurhiksi kutsuttuja tapauksia 39 kertaa siinä missä itsemurhatapauksia käsiteltiin samalla aikavälillä 77 ja murhatapauksia 37.⁵⁸

Tanskalainen historiantutkija Tyge Krogh on tutkinut suisidaalimurhia Tanskassa, ja hän on laatinut neljän kohdan listan piirteistä, jotka ovat yleisiä suisidaalimurhatapauksissa. Ensimmäisen kohdan mukaan suisidaalimurhan tunnistaa siitä, että murhaaja sanoi motiivikseen halun tulla mestatuksi tai ei antanut selitystä lainkaan. Toiseksi murhaajalla ei ollut syytä vahingoittaa uhriaan, mikä oli selkeintä silloin, kun kyseessä oli lapsi. Kolmanneksi murhaaja antoi itsensä ilmi tai ei yrittänyt peitellä tekoaan. Neljänneksi tapaus oli selkeä, mikäli oikeus tuomitsi murhaajan suisidaalimurhaajia koskevan lainsäädännön mukaan.⁵⁹ Tässä luvussa käyn listan läpi kohta kerrallaan tutkimuskirjallisuuden ja esimerkkien avulla sekä vertailen Luntan lapsensurmaa listan kohtiin.

⁵⁶ 1700-luvulla ajateltiin, että murha vihasuttaa Jumalan, ja ainoastaan kuolemantuomio sovittaa synnin. Aiheesta lisää myöhemmin.

⁵⁷ Koskivirta 2001, 60–61.

⁵⁸ Jansson 1998, 18, 26 ja 50.

⁵⁹ Krogh 2011, 16.

2.1 Käsittämätön teko

1700-luvun oikeuslaitos halusi selvittää henkirikoksen taustat tarkkaan, sillä monenlaiset tekijät vaikuttivat rangaistuksen luonteeseen ja kovuuteen. Tällaisia tekijöitä olivat esimerkiksi vakaa harkinta, tarkoituksellisuus tai kostonhalu.⁶⁰ Niinpä Limingan käräjäoikeus pyrki selvittämään Heikki Luntan ajatusmaailmaa murhan suhteen. Hovioikeuden päätöstaltiossa kuvataan, kuinka Luntta kertoi Limingan käräjäoikeudelle tekoon johtaneista ajatuksistaan:

Och har Lunta efter egen bekännelse i flera år umgåtts med de tankar at taga någon af dage, icke af ledsnad at lefwa, utan i anseende till hans liderlige lefnad och för att såmedelst kunna undgå de förebråelsen han ständigt hört af andra för det han lidit straff för tjufnad, hwarföre han ock ofvansagde dag om morgonen skall fattat det upsåt at mörda sin son, eburu han alltid varit lydig och af honom älskad.

Ja on Luntalla ollut oman tunnustuksensa mukaan useamman vuoden ajan sellaisia ajatuksia, että hän jonakin päivänä ottaisi jonkun päiviltä, ei elämään kyllästymisen, vaan renttumaisen [/irstaan] elämänsä takia, ja että sillä tavoin voisi välttyä niiltä nubteilta, joita hän on alituisen kuullut muilta siitä, että hän on kärsinyt rangaistuksen varkaudesta, minkä vuoksi hän sitten edellä mainitun päivän aamuna ryhtyi toteuttamaan aikomuksensa murhata poikansa, vaikkei poika oli ollut aina kuuliainen ja Luntta häntä rakastanut.⁶¹

Kyseessä on tutkimuskysymykseni kannalta tärkein yksittäinen ote pöytäkirjasta, sillä se viittaa suoraan Luntan motiiviin. Lainauksesta selviää, että vaikkei Luntta suoraan sanonut julki haluaan tulla teloitetuksi, hän odotti pääsevänsä pois kyläläisten keskuudesta murhatyön tehtyään. Käräjäoikeus kyllä tivasi Luntalta, surmasiko tämä pojan siinä tarkoituksessa, että pääsisi kuolemaan mestaajan kautta, mutta tämän Luntta kuitenkin kielsi.⁶² Luntta saattoi peitellä todellista motiiviaan oikeuden edessä, mikä johtui siitä, että suisidaalimurhaajia ryhdyttiin rangaistamaan 1700-luvun kuluessa rankemmalla kädellä. Taustalla oli vuoden 1754 lakimuutos,

⁶⁰ Koskivirta 2001, 54.

⁶¹ Pöytäkirjat hovioikeuden istunnoista koskien Henric Luntan rikosta, Vaasan hovioikeus, alistettujen asiain päätöstaltiot v. 1788 (KA, mf. ES4472), Oulun lääni asia nro 15. Lehtori Matti Enbuske auttoi suomennoksen laatimisessa.

⁶² Limingan alioikeuden käräjäpöytäkirja 12.12.–13.12.1787, Limingan lakikunnan lakimääräiset käräjät 1787–1787, Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan arkisto (OMA). Asiasta minulle huomautti Mikko Moilanen.

jonka suisidaalimurhaajia koskevat muutokset Anu Koskivirta on tiivistänyt väitöskirjassaan *Sisäinen vibollinen*:

Lainsäätäjät nimittäin ilmoitti vuonna 1754 kokevansa rikoslaisissa tarjotut mahdollisuudet kuolemanrangaistuksen koventamiseen riittämättömiksi murhiin, joita ”elämään väsyneet ihmiset tekivät tullakseen teloitetuksi”. Tämä tarkoitti suisidaalimurhia. Suisidaalimurha sanktioitiinkin kuninkaallisessa asetuksessa erittäin ankarasti: mestaamistuomion lisäksi teosta säädettiin erilliset häpeä- ja ruumiinrangaistukset. Häpeärangaistukseen kuului istuminen kaupungin torilla paaluun köytettynä ja silmät sidottuina. Se toimenpantiin kabtena sunnuntaina kahden tunnin ajan. Tuomitun pään ylle kiinnitettiin siksi ajaksi lauta, johon rikos oli kirjoitettu. Kumpanakin sunnuntaina pyövelin piti lisäksi piiskata suisidaalimurhaaja 20–30 raippa- tai vitsaparilla, kolmesti kullakin. Lopuksi rikollinen mestattiin ja ruumis joko telattiin tai poltettiin roviolla.⁶³

Syy lakimuutokselle oli se, että suisidaalimurhat olivat yleistyneet hälyttävästi Ruotsin valtakunnassa ja oikeudensäättäjät halusivat vähentää näitä merkillisiä murhia.⁶⁴ Rangaistusten koventaminen ei kuitenkaan johtanut toivottuihin tuloksiin, vaan monet suisidaalimurhaajat ryhtyivät peittelemään tekonsa todellista motiivia oikeuden edessä. Vuonna 1787 kuninkaallisella kirjeellä määrättiin, ettei suisidaalimurhaajia enää rangaistaisi kuolemalla, vaan äärimmäisellä ruumiinrangaistuksella ja elinikäisellä pakkotyöllä. Lopulta suisidaalimurhat loppuivat vasta kuolemantuomioiden lakattua.⁶⁵

Emme voi tietää, miten hyvin Heikki Luntta tunsi lainsäädäntöä ja oikeuden käytäntöjä, mutta voidaan arvella, että Luntta tunsi lainsäädännön tavallista kansalaista paremmin. Tarinat ja juorut levisivät todennäköisesti sotilaiden keskuudessa tehokkaasti ympäri valtakunnan, sillä ruotusotilaat harjoittelivat usein ja monet kävivät ulkopaikkakunnilla erilaisilla komennuksilla.⁶⁶ Luntta saattoi hyvinkin nähdä parhaaksi ratkaisuksi monen muun suisidaalimurhaajaksi epäillyn tavoin kiistää suisidaalisen motiivin, mutta tunnustaa teon kuitenkin sillä tavoin, että hänet varmasti tuomittaisiin kuolemaan. Tästä syystä luvun alussa esittämäni pöytäkirjalainauksen lisähuomautus ”icke af ledsnad at lefwa” eli ”ei elämään kyllästymisestä johtuen” on

⁶³ Koskivirta 2001, 56.

⁶⁴ Koskivirta 2001, 57, Jansson 1998.

⁶⁵ Koskivirta 2001, 309.

⁶⁶ Niemelä 1990, 66–71.

tutkimukseni kannalta tärkeä huomio. Lausahdus vaikuttaa omituiselta, mutta siihen tulee järkeä, kun asiaa tarkastellaan suisidaalimurhia koskevan tutkimuksen valossa.

Murha täytti suisidaaliset tunnuspiirteet, mikäli tekijä oli päätyntä henkirikokseen ”yksinomaan halusta tulla teloitetuksi synninpäästön jälkeen”. Teon motivaatioksi nähtiin kyllästyminen elämään (ledsnad at lefwa).⁶⁷

”Ledsnad at lefwa” on oikeuden käyttämää vakiintunutta termistöä suisidaalimurhatapausten yhteydessä, kuten yllä oleva Koskivirran kuvaus osoittaa. Se, että Luntta erityisesti korosti, ettei tehnyt tekoaan elämään kyllästyisestä johtuen, on vahva todiste sen puolesta, että Luntta tiesi tarkalleen mitä hänen täytyi oikeudessa sanoa, jotta hän saavuttaisi haluamansa tuomion. Toisaalta se on myös merkki siitä, että oikeus käytti yhtenäisestä termistöä suisidaalimurhatapausten yhteydessä. Se puolestaan viittaa siihen, että myös Suomen alueen oikeuksissa törmättiin vastaaviin tapauksiin.

Suisidaalimurha on ilmiö, jota voi olla vaikea ymmärtää tuntematta itsemurhan historiaa. Itsemurha oli 1700-luvun ruotsalaisessa yhteiskunnassa muun Euroopan tapaan paitsi vakava rikos kruunua myös Jumalaa kohtaan. Kruunua vastaan itsemurhaa pidettiin etenkin taloudellisena rikoksena, sillä itsensä surmaaja vei kruunulta laittomasti alamaisen eli itsensä, joten se vertautui laissa murhaan. Vuoden 1734 laissa myös itsemurhayritys määriteltiin rikokseksi. Itsemurhaajaa rangaistiin pääasiassa hautaustavalla, sillä lain mukaan itsemurhaajan jäännökset tuli polttaa roviolla ja haudata metsään.⁶⁸ Hengellisen maailman rangaistukset olivat sitäkin kovemmat, sillä kirkon näkökulmasta itsemurhaa pidettiin jopa murhaa suurempana syntinä; itsemurha osoitti suurinta välinpitämättömyyttä Jumalan antamaa lahjaa eli elämää kohtaan.⁶⁹ Eurooppalaisessa kulttuurissa itsemurhiin suhtautumisesta kertoo hyvin se, että Danten helvetissä itsemurhaajat on sijoitettu alimmalle tasolle itsemurhaajien metsään. Kruunun tuomion seurausten, kuten ruumiin häpäisyn ja hautausrangaistuksen, ja helvettiin joutumisen lisäksi itsemurhaajaa odotti kansantarinoiden mukaan karkea kohtalo jäädä kummittelemaan

⁶⁷ Koskivirta 2001, 52.

⁶⁸ Miettinen 2008, 34–38.

⁶⁹ Jansson 2004, 91.

maan päälle, mikä epäilemättä lisäsi ajan ihmisten pelkoa itsemurhaa ja itsemurhaajia kohtaan.⁷⁰ Suisidaalimurha-ilmiön takana vaikuttaa olevan pohjimmiltaan se, että jotkut itsetuhoiset ihmiset huomasivat, että kuolemantuomio oli toimiva keino kuolla syyllistymättä hirvittävään itsemurhan syntiin.

Suisidaalimurhan konseptia kuitenkin koskee eräs looginen paradoksi: murha rikkoo suoraan jumalan kymmentä käskyä vastaan, joten eikö murhaajakin tällöin joudu suoraan helvettiin? Eräs vastaus selviää, kun tarkastellaan teloituksen ideologiaa Jumalaa lepyttävänä rangaistusmuotona. 1600–1700-luvuilla luterilaisissa maissa ajateltiin, että Jumala rankaisee koko yhteiskuntaa esimerkiksi rutolla tai muulla vastaavalla, mikäli henkirikosta ei soviteta teloituksella. Ruotsin valtakunnassa tämä ajatus näkyi konkreettisesti muun muassa vuoden 1662 kaksintaisteluita vastaan asetetussa säädöksessä, jossa kaksintaistelut kiellettiin, koska kaksintaistelun voittaja vihastuttaisi jumalan surmaamalla vastustajansa. Teloitus oli siis rangaistuksen lisäksi myös sovitus rikoksesta, ja ennen teloitusta rikollinen saattoi anoa ja saada synninpäästön, mikäli tunnusti tekonsa ja katui syntiään.⁷¹ Luntan tapauksessa tämä näkyy konkreettisesti hovioikeuden päätöstaltioon kirjaamasta lausunnosta, jonka mukaan pappien tuli varmistaa, että Luntta anoisi anteeksiantoa jumalalta ja kohtaisi siten autuaan kuoleman.⁷²

Arne Janssonin mukaan olennaista oli suisidaalimurhaajien oma vahva usko siihen, että taivaspaikka aukeaisi heille hirvittävästä rikoksestaan huolimatta. Janssonin tutkimista tukholmalaisista suisidaalimurhaajista muutamat sanoivat oikeudessa suoraan sen, että he kyllä harkitsivat itsemurhaa, mutta päätyivät lopulta murhaamaan jonkun toisen välttääkseen helvettiin joutumisen.⁷³

2.2 Viaton uhri

Kroghin listan toisen kohdan mukaan suisidaalimurhaajat valitsivat uhrikseen useimmiten sellaisen, jota heillä ei ollut syytä vahingoittaa. Selkeintä tämä on silloin, kun murhattu oli lapsi. Arne Janssonin mukaan suurin osa suisidaalimurhaajista valitsi uhrikseen lapsen, mutta

⁷⁰ Nygård 1994, 135.

⁷¹ Jansson 2004, 82–98.

⁷² Pöytäkirjat hovioikeuden istunnoista koskien Henric Luntan rikosta, Vaasan hovioikeus, alistettujen asiain päätöstaltiot v. 1788 (KA, mf. ES4472), Oulun lääni asia nro 15.

⁷³ Jansson 2004, 91–97.

harvemmin kuitenkaan omansa. Useimmiten uhri oli esimerkiksi orpolapsi tai piian tai rengin isäntäperheen lapsi. Nykyihmisen näkökulmasta lapsen surmaamista pidetään mitä hirvittävimpänä rikoksena, mutta uuden ajan alussa asiaan suhtauduttiin toisin. Uskomus oli, että lapset eivät olleet ehtineet tehdä syntiä, joten lapsen surmaaminen oli sillä tavoin pienempi paha kuin aikuisen, jonka tappamalla häneltä riistettiin mahdollisuus sovittaa syntinsä elinaihanaan. Synnittömyytensä ansiosta lasten ajateltiin pääsevän viattomuudessaan suoraan taivaaseen. Lisäksi lapsen surmaamiseen liittyy se käytännöllinen seikka, että pieni ja voimaton lapsi on helppo uhri suisidaalimurhaajalle.⁷⁴

Heikki Luntalla ei ollut oikeuden pöytäkirjojen välittämän kuvan perusteella selkeää motiivia surmata omaa lastaan.⁷⁵ On kuitenkin mahdollista, että Luntta ajatteli tekevänsä lapselleen palveluksen tappamalla hänet. Tällaisesta ajattelusta on esimerkkejä Janssonin tutkimuksissa, kun tekijä on perustellut tekoaan esimerkiksi sillä, että lapsi oli vaivainen.⁷⁶ Nykyihmisen näkökulmasta tämä nurinkurinen ajatus on järkeenkäypä vasta, kun sitä tarkastellaan ajan uskomusten näkökulmasta. Elämän ylin saavutus tuohon aikaan oli päästä taivaan isän vierelle kuolemanjälkeiseen elämään. Jos uskomus oli, että lapsi pääsi varmuudella suoraan taivaaseen, eikö ollut vain eräänlainen palvelus, mikäli lapsi säästettäisiin elämän kärsimyksiltä tappamalla hänet? Jos Luntta olisi tehnyt itsemurhan, hänen perheensä olisi joutunut häpeään, ja poika olisi jäänyt ilman isää, kuten Luntta itse jäi lapsuudessaan. Lisäksi perhettä vaivasi varojen puute ja todennäköisesti sitä myöten nälkäkin, joten Kalle-pojan tulevaisuus ei välttämättä näyttänyt Luntan silmissä kovinkaan ruusuiselta. Tämä enemmän tai vähemmän spekulatiota muistuttava pohdinta saa vielä yhden mielenkiintoisen näkökulman, kun tarkastellaan Oulun lehden vuonna 1885 esille nostamaa yksityiskohtaa.

Luntta kertoi oikeudessa, että poika oli ennen kuolemaansa lausunut virttä, joka kertoo siitä, miten lapsen on hyvä olla taivaan iloissa. Lauoiko poika todella tuota virttä? Sitä emme voi varmaksi tietää, sillä pöytäkirjalausunto perustuu ainoastaan Luntan omaan kertomukseen. On mahdollista, että Luntta laittoi sanat poikansa suuhun, jotta perhe, ja kenties hän itsekkin, saisi hieman lohtua. Oli varmasti helpottavaa ajatella, että poika eleli julman kuolemansa jälkeen taivaassa nälän, kärsimyksen ja pahuuden ulottumattomissa.

⁷⁴ Jansson 2004, 86.

⁷⁵ Kuten aiemmin on tullut esille, Luntta oli rakastanut aina kuuliaista poikaansa.

⁷⁶ Jansson 2004, 96.

Varmaa selitystä sille, miksi Luntta surmasi juuri Kalle-pojan eikä vaikkapa vaimoaan, tyttäntään tai jotakuta muuta onnetonta, emme tiedä. Olennaista on se, että Luntta surmasi monen muun suisidaalimurhaajan tapaan jonkun, jota hänellä ei ollut syytä tappaa. Sekin on mahdollista, että Luntta oli kuullut muista vastaavista teoista, sillä Janssonin mukaan suisidaalimurhaajat vaikuttavat ottaneen mallia toisiltaan.⁷⁷

2.3 Vapaaehtoisesti kuolemaan

Kroghin listan kolmannessa kohdassa sanotaan, että suisidaalimurhaajat eivät yrittäneet peitellä rikostaan. Heikki Luntta antoi itsensä välittömästi ilmi tekonsa jälkeen niin perheelleen kuin naapureilleenkin. Naapureina oli muita ruotusotilaita, joten Luntta saattoi olla varma joutuvansa vangituksi välittömästi tekonsa jälkeen. Oikeudessa Luntta oli yhteistyöhaluinen ja tunnusti tekonsa täysin. Hän vaikutti vieläpä tietävän, millä tavoin tunnustus tuli lausua, jotta hän saisi kuolemantuomion.⁷⁸ Luntta olisi todennäköisesti välttynyt mestaukselta, mikäli hän olisi tunnustanut tappaneensa Kalle-pojan saadakseen kuolemantuomion, sillä vuonna 1787 kuninkaallinen asetus määräsi, ettei suisidaalimurhaajia enää saanut tuomita kuolemaan. Elinikäinen pakkotyö ja ruumiilliset rangaistukset olisivat olleet nekin keino paeta elämästä Limingassa, mutta Luntta saattoi nähdä paremmaksi vaihtoehdon kuolla ammattimaisen mestajan käsien kautta. Ruumiilliset rangaistukset, kuten raipparangaistukset, olivat äärimmäisen kivuliaita. Luntta oli saanut elämänsä aikana ainakin kaksi kertaa raipparangaistuksen, joten hän tiesi, millainen kipu siitä seurasi. Niinpä Kroghin listan kolmas kohta, eli teon peittelemättömyys ja vapaaehtoinen tunnustus, täyttyy Luntan tapauksen kohdalla.

Listan neljäs kohta koskee oikeuden tuomiota. Murha oli viimeistään silloin varmasti suisidaalimurha, kun oikeus perusti tuomion suisidaalimurhaajia koskevaa lainsäädäntöön. Tämä on Luntan tapauksessa ainoa kohta, joka ei täytä Kroghin listan vaatimuksia, sillä Luntta tuomittiin perheenjäsenen taposta (MB XIV:1). Kroghin listan neljännellä kohdalla on kuitenkin sikäli vähemmän painoarvoa, että 1700-luvun kuluessa lainsäädännön kovetessa suisidaalimurhaajat alkoivat peitellä todellisia motiivejaan oikeuden edessä.

⁷⁷ Jansson 1998, 54.

⁷⁸ Tästä kertoo se, miten oikeuden pöytäkirjoissa vältellään elämään väsymistä tarkoittavan sanamuodon ”ledsnad at lefwä” käyttämistä Luntan tunnustuksen yhteydessä.

Heikki Luntan rikos täyttää suisidaalimurhan tunnusmerkit: rikoksen teki vaikeassa elämäntilanteessa ollut ihminen, uhri oli pieni lapsi, jota tekijällä ei ollut syytä vahingoittaa, teolle ei ollut selkeää motiivia ja aikalaiset tulkitsivat tekijän niin sanotusti täysijärkiseksi. Ennen kaikkea tärkein piirre tapauksessa on se, ettei Heikki Luntalla vaikuttanut olleen mitään muuta syytä surmata lastaan kuin saada sen avulla itselleen kuolemantuomio – olisihan hän saattanut välttyä kuolemantuomiolta yksinkertaisesti tunnustamalla tekonsa suisidaalimurhaksi.

LOPPULAUSE

Suisidaalimurha on hedelmällinen tutkimusaihe, sillä järkyttävän luonteensa takia tapaukset puitiin oikeuksissa erityisen tarkkaan. Näistä oikeudenkäynneistä säilyneet ainutlaatuiset dokumentit ovat ikkunoita, jotka voivat paljastaa yllättävänkin paljon asioita ihmisten arkielämästä sekä heidän uskomuksistaan ja ajatuksistaan. Suisidaalimurhia koskeva tutkimus on paljastanut erityisesti sen, että kuolemanjälkeiseen elämään liittyvät uskomukset vaikuttivat ihmisten elämiin kouriintuntuvalla tavalla. Vaikuttaa siltä, että taivas oli joidenkin ihmisten mielissä paikka, jonka vuoksi oltiin valmiita jopa uhraamaan omaa jälkikasvua.

Tämä tutkimus pyrki vastaamaan parhaalla mahdollisella tavalla kysymykseen siitä, tekikö Heikki Luntta suisidaalimurhan surmatessaan poikansa. Vastaus kuuluu: todennäköisesti. Täyttä varmuutta asiaan ei luonnollisesti saada, mutta kaikki merkit viittaavat siihen, että murhatyön takana oli pohjimmiltaan itsetuhoinen motiivi. Samalla tutkimus paljasti joukon muita kiinnostavia kysymyksiä: Kuinka paljon pohjanmaalainen ruotusotilas tiesi valtakunnan lainsäädännöstä? Oliko Heikki Luntta tietoinen muista Ruotsin valtakunnan suisidaalimurhajoista? Millainen oli Luntalle suoritettu mielentilatutkimus psykiatrian historian kannalta? Minkä kiinnostaa kuitenkin yksi kysymys ylitse muiden: tehtiinkö Suomen alueella enemmänkin suisidaalimurhia?

Yksittäistapauksena Heikki Luntan rikos ei tarkoita sitä, että suisidaalimurha-ilmio olisi ollut tunnettu myös Suomen alueella. Luntan tapaus luo kuitenkin pohjaa jatkotutkimukselle, sillä suisidaalimurha oli oikeuksien pöytäkirjojen kielenkäytön perusteella tuttu Suomen oikeuslaitumisissa, mikä viittaa siihen, että tapauksia saattoi olla enemmänkin. Aihe vaatii jatkotutkimusta, joka on mahdollista toteuttaa perehtymällä 1600–1700-lukujen henkirikosoikeudenkäyntien asiakirjoihin.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Asiakirjalähteet

KANSALLISARKISTO (KA)

Pöytäkirjat hovioikeuden istunnoista koskien Henric Luntan rikosta, Vaasan hovioikeus, alistettujen asiain päätöstaltiot v. 1788 (KA, mf. ES4472), Oulun lääni asia nro 15.

Limingan lakikunnan lakimääräiset käräjät 1787–1787, Pohjanmaan pohjoisen tuomiokunnan arkisto (OMA).

Limingan seurakunnan arkisto (OMA, Digitaaliarkisto)

Rippikirjat 1775–1780, 1780–1788.

Kuolleiden luettelot 1747–1804.

Raahen seurakunnan arkisto (OMA, Digitaaliarkisto)

Rippikirjat 1773–1784.

Siikajoen seurakunnan arkisto (OMA, Digitaaliarkisto)

Rippikirjat 1755–1766, 1767–1778.

SANOMALEHTILÄHTEET

Oulun lehti 4.4.1885.

SANAKIRJAT

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1899. *Ruotsalais-suomalainen sanakirja*. Toim. Hahnsson, J. A. & Kallio, A. H. & Paasonen H. & Cannelin K. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Eilola, Jari 2009. *Makaaberin ruumis. Mielikuvia kuolemasta ja kehosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Elomaa, Hanna 2001. ”Mikrohistoria johtolankojen jäljillä.” *Kulttuurihistoria: Jobdatus tutkimukseen*. s. 59–74. Toim. Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Jansson, Arne 1998. *From Swords to Sorrow: Homicide and Suicide in Early Modern Stockholm*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Jansson, Arne 2004. ”Suicidal Murders in Stockholm.” *From Sin to Insanity: Suicide in Early Modern Europe*. S. 81–99. Toim. Jeffrey R. Watt, Cornell University Press.

Kekkonen, Jukka 1999. *Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja*. Helsingin yliopisto.

Keränen, Pekka 2003. *Tuulimaa. Limingan kotisentukirja*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Koskivirta, Anu 2001. ”Sisäinen vihollinen.” *Henkirikos ja kontrolli Pohjois-Savossa ja Karjalassa Ruotsin vallan ajan viimeisinä vuosikymmeninä*. Yliopistopaino, Helsinki.

Krogh, Tyge 2011. *A Lutheran Plague. Murdering to Die in the Eighteenth Century*. Brill, Leiden.

Miettinen, Riikka 2008. *Erkki Mikonpojan laiton kuolema. Itsemurha ilmiönä ja rikoksena Lounais-Suomen maaseudulla ja alioikeuksissa 1600-luvun jälkipuoliskolla*. Suomen historian ja yleisen historian pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto.

Minois, Georges 1999. *History of Suicide: Voluntary Death in Western Culture*. Kääntänyt Lydia G. Cochrane. The Johns Hopkins University Press.

Niemelä, Jari 1990. *Tuntematon ruotusotilas. Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan miehistön sosiaalinen ja taloudellinen asema Satakunnassa*. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Nygård, Toivo 1994. *Itsemurha suomalaisessa yhteiskunnassa*. Jyväskylän yliopisto.

Peltonen, Matti 2006. *Lukkari Saxbergin rikos ja berännäispappilan etiikka. Mikrohistoriallinen tutkimus 1800-luvun puolivälin Keuruulta*. Gaudeamus, Helsinki.

Saarenheimo, Juhani, ”Tuomioistuinten asiakirjat”. *Suomen historian asiakirjalähteet*. Toim. Eljas Orrman ja Elisa Pispala. Kansallisarkisto/WSOY, Helsinki 1994, 151–167.

Ylikangas, Heikki 2000. *Aikansa rikos – historiallisen kehityksen valaisijana*. WSOY, Helsinki.

Vahtola, Jouko 2003. *Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan Unioniin*. Viides painos, Otava, Keuruu 2012.

Vilkuna, Kustaa H. J 2009. *Neljä ruumista*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.